

RUNA

Vidzemes skolotāju sapulcē Turaidā, 1869. gada 2. jūlijā

Cienīgie kungi, krietnie amata biedri, tautas brāļi! Mana sirds priecājas jūsu vidū stāvēt, jo nu miesīgām acīm aplūkoju tos vīrus, kas priekš mūsu nule atsvabinātās tautas apgaismošanas ķīlām aizdevuši savu dzīvību, garu un sirdi. Tā diena atnākusi, kuŗā krietnākie tautas dēli var dot atlīdzību par mātes zīdījumu un tēva sirdsēstiem, kuŗā atceltas verdzības un tumsības aizkārtnes.

Un mana sirds iekustināta arī tādēļ, ka jūs redzu sapulcētus šinī apgalā, kuŗu caur gadu simteņiem mūsu mātes savām asarām svaidījušas, mūsu tēvu tēvi saviem sviedriem, savām asinīm aplaistījuši un kuŗā izkaisītas daudz svētas atmiņas no mūsu tautas jaunības laikiem. Es priecājos, jo jūsu sanākšana man aplicina, ka latviešiem nu jau tautas skolas, strādīgi tautas apgaismotāji un krietna skolas pārvaldīšana...

Jums paldies sacīdams, ka jūs man atvēlējuši šeit savas domas atklāt, es tikai vēlos, ka jūsu uzmanība neapgurtu, manus vārdus klausoties, jo es jūs nevedīšu uz tāļumu, svešumu, bet zīmēšos uz to druvu, kas jums diezgan pazīstama. Es teikšu kādu vārdu par mūsu tautas kauliem un viņas asinīm, par vienu no vissvētākajām Dieva dāvanām, proti, par m ū s u v a l o d u.

Bet es jūs mīļi lūdzu, tik to par manu sacīto uzņemt, ko es patiesi sacīšu, un nevis to, ko es nesacīšu, jo citādi mums sajuktu valoda. Un beidzot, es gribu izlūgties jūsu palīdzīgo roku pie savas darbošanās ar mūsu valodu.

Tā būtu veltīga pūlēšanās, ja ņemtos šē pierādīt, ka visu gudrākais cilvēks, kurš jo raženi skolas amatā izmācīts, taču mūžam nevar būt veiklīgs skolotājs, ja tam trūktu pilnīgas valodas saprašanas. Jo kas, no sava spīrgtā gara avota smeldams, otram cilvēkam grib pasniegt, iedot garīgas mantas – tam vajaga pieklājīgas laipas, un šī laipa priekš mums nav cits nekas, kā mūsu valoda. Kur šīs laipas trūkst, vai kur tā ļoti ievainota, nejauka, bezspēcīga – tur pat saldaiss medutiņš, jo gardi augļi, jo svēti graudiņi nav pāri nesami, jo tie iekrīt upē – izkūst un aiziet vējā, vai nokrīt uz neauglīgas zemes un sapūst. Kas otra sirdi mācīdams, pierādīdams un pārliecinādams grib aizķert, tam vajaga derīga ieroča pie tāda darba, proti, valodas, jo citādi mēs dzirdētāju

un redzētāju mācekļu priekšā velti nodarbosimies – it kā tie būtu “mēmkurli”.

Cienijams Bilenšteins saka kādā rakstā uz mācītājiem, kas arī uz skolotājiem zīmējas, proti: “Kristīga mācītāja darbs ir šis: savai draudzei pasludināt Dieva patiesību, iztulkot Dieva padomus un būt kristīgai draudzei par liecinieku. Tādēļ nav ko taujāt (šaubīties), ka viņam vajaga nevien pilnīgas, dziļas Dieva vārdu saprašanas, nevien stipras pārliecināšanas un pastāvīgas, dzīvas ticības, bet ka viņam arī pārāk par visām citām lietām vajaga pilnīgas valodas saprašanas un veicīgas runas spēka. Tad tikai viņš iespēs savu uzņemto darbu pareizi izstrādāt, t.i., no paša sakrātām dzīvības mantām arī citiem ko pasniegt. Tā kā arājam savs arkls, kā amatniekam savs rīki, kā zaldātam savs zobens – tāpat mums valoda par rīku pie mūsu darbošanās, par mūsu cīnīšanās un uzvarēšanas ieroci.” Tā Bilenšteins.

Un ka tas tiešām tīra patiesība, to mūsu apgaismotos laikos kaut ne visi cilvēki, taču tie krietnākie tautu labuma kopēji atzinuši. Tur nav ko šaubīties. Jo neba cita iemesla dēļ Lutērs gādāja par sv. “Bībeles” tulkošanu un dažādu garīgu un laicīgu grāmatu sarakstīšanu vācu valodā, kā tikai tautas apgaismošanas labad. Un vai necēlās caur to gaisma, kas atspīdēja līdz pat mūsu jūras krastiem, kaut gan toreiz daudz mācītu un nemācītu vīru domāja, ka tāds darbs laikam nederēs un ka vācu valoda priekš “Bībeles” tulkošanas par prastu, par nespēcīgu. (Te runātājs pieminēja arī to starpību, kas atronas valodas būšanā pie katoļiem un luterticīgiem – kā citreiz katoļi svešā valodā tautai mācījuši Dieva vārdus – un kādi tur augļi bijuši!) Neba cita labuma dēļ latviešu mācītāji, kauču no Vāczemes nākdami – kamēr Lutera laiki – sāka čakli un krietni mācīties mūsu valodu – jā, kas gan skubināja Dobeles mācītāju Firekeru sev latvieti, verga bērnu – par sievu izlūkoties (jo viņš dzīvoja ap 1650. g.), lai varētu jo pilnīgi latviešu valodu iemācīties un tad mūsu tautai dāvināt tās jaukās, skaidrā valodā sacerētās dziesmas, kuņas vēl šodien lasot un dziedot satriec mūsu grēcīgo sirdi, iepriecina mūsu bēdīgo, noskumušo prātu, remdina mūsu bēdas; jo kuņš latvietis šo baltdien necienītu un nemilētu šis skaistās pērlītes savā dziesmu grāmatā, it kā dziesmas: “Mēs Dievu Kungu slavējam”, “No debesīm būs man atnest”, etc.?! Un kādēļ? Tas noslēpums ir – Firekers nebij pilnīgs Dieva vārdu pratējs vien, kā daudzi citi – bet viņš mācēja un runāja skaidru, tas ir – spēcīgu tautas valodu.

Jūs zināt, ka Ernsts Gliks, pēcāk Alūksnes prāvests, 21 gadu vecs iz Vāczemes uz Vidzemi atnācis, tik dziļi iemācījās latviešu valodu, ka viņš uz tā laika Vidzemes ģenerālsuperdenta Fišera paskubināšanu ar vienu vienīgu palīgu uzņēmas latviskā valodā pārtulkot “Bībeli” un šo darbu pabeidza 8 gados.

Kad nu apdomāja, ka šis latviešu apgaismotājs no mazām dienām no mūsu tautas valodas nebij dzirdējis ne pušu plēsta vārda, ka toreiz latviešu valodu nekādās skolās nekopa, nemācēja, ka trūka pilnīga leksikona un pat

gramatikas mūsu valodā – tad būtu gan ko brīnīties, kā Glikš tādu darbu iespējis, ja mēs nezinātum, ka Dievs katru darbu, kas cilvēku apgaismošanas dēļ top strādāts, veiklina un kuplām sekmēm izgrezno; jo Dievs pats ir tā dzīvā gaisma. Bet vai man klātos jums izskaidrot I a t v i s k ā s “Bībeles” vērtību, jums, kas viņu katru dienu cilājat – jums, kas esat pārliecināti, ka tanī dienā, kad latvietim atņemtū latvisko “Bībeli”, citā valodā sarakstītu iedodot, ka tad izceltos atkal ticības tumšuma miglas ar visu savu nomācēja spēku. Jūs, turpretim, līdz ar mani priecājaties, ka dedzīgais latviešu tautas mīļotājs un krietnais mūsu valodas pratējs Bīlenšteina mācītājs apņēmis ar Dieva palīgu pārlabot t ā s vietas “Bībelē”, kuŗas Glikam nav izvīkušās, izdevušās pēc latviešu valodas gara. Dievs līdzēs, darbs veiksies un svētās “Bībeles” mācībām būs jo raženāka, jo glītāka un arī derīgāka laipa, pa kuŗu iekļūt latviešu garā un sirdī. –

Jūs zināt, cik liels vectēva Stendera nopelns, ka viņš, kā īstens tautas mīļotājs, žigli, čakli, bez mitēšanās pūlējies par mūsu valodu, atzīdams tautas valodu par patiesīgo rīku priekš tautas apgaismošanas. “Šis goda vīrs, latviešu dvēselei caur garīgiem rakstiem kopdams, lūkoja arī viņu prātu cilāt un sirdsjušanu modināt caur gaišām mācībām, jaukiem stāstiem un liksmām ziņģēm.”¹ Viņš saprata smalki tautas valodu, tādēļ nav ko brīnīties, ka viņa raksts toreiz no dzimtbūšanā slodzītiem latviešiem tika uzņemts ar ļoti lielu prieku. Ir tagad vēl pēc 80 gadiem daudz no vecā Stendera dziesmām atskan ļaužu mutē, it kā: “Brāļi, kad tās rozēs dzied”, “Jau visi ciemi priecājas”, “Krancis, suns no lielas cilts” u.c. Tik sekmīga darbošanās paskubināja arī citus tautas mīļotājus staigāt pa to pašu derīgo laipu. Un tautas apgaismošana arī laicīgās lietās pamazītiņām iesākās, bet toreiz trūka vēl derīgu skolu, krietnu skolotāju.

Bet nu sāka gaisma svīstin svīst – līdz diena ausa – un to neviens vairs neizdzēsīs – saulei lecot. –

Stendera tēvam nepietika tas vien, ka viņš bij atradis to īsteno atslēdziņu, ar ko var atslēgt tautas garu un sirdi, nē, viņš cīnījās pilna vīra spēkā to arī citiem darīt zināmu un pieejamu, tādēļ viņš sarakstīja latvisku gramatiku un latvisku leksikonu, lai vācieši jo lēti un jo pilnīgi varētu iemācīties apgaismojamās tautas valodu, jo toreiz latviešiem pašiem nebij atļauts tiktāl mācīties, ka paši būtu varējuši uzsākt savu valodu un literātūru kopt.

Sava leksikona priekšvārdos Stenders sacījis šādus vārdus, kuŗus te lasīšu priekšā, tik pieminēdams, ka tos viņš rakstījis dzimtbūšanas laikos. Viņš raksta tā: “Latviešu tautai vajaga vēl daudz pārlabošanas, ja to grib izdailēt cilvēcīgāku un no tās smelt lielāku labumu un baudīt lielāku derīgumu vispārīgai labklājībai. Vajaga nepieciešami lūkot pazīt viņu vecās ierašas un tikumus, izdibināt viņas valdošos aizspriedumus un izpētīt viņu dvēseles gaitu un virzienu, un tad lūkot to vest pie laimības, tai iepotējot, ieaudzējot šķīstākus jēdzienus un daiļāku, augstāku prātu un dzīšanos. Vai tas gan

¹ Dīriķa “Rakstniecība”, 12. l.p.

sasniedzams, ja, vienkārt, šīs tautiņas pietiekoši nesaprot, otrkārt, nevar izteikties viņai saprotamā valodā? Tautu mācīsimies saprast un tauta mūs sapratis, ja mēs pratīsim pienācīgi viņas valodu u. t. pr.”

Jūs zināt, vienīgie tautas apgaismotāji, ka no Stendera laikiem sacēlās daudz žiglu un brangu rakstītāju, jo nu tautas valoda kļuva arvien jo dziļāki saprasta un jo veiklāki runā un rakstos daudzina. Un mēs peldam šīn pašā straumē vēl šodien. (Pēc tam runātājs gaŗos vārdos pastāstīja par “Latviešu draugu biedrības” mērķi un pūlēšanos; kā tie krietnie vīri, kam mūsu tautas patiesā apgaismošana rūpēja, cēluši to biedrību, lai savienotiem spēkiem Vidzemē un Kurzemē spētu jo krietni izkopt tautas valodu, viņu celt lielākā godā un padarīt par īstenu derīgu pie pilnīgas tautas apgaismošanas. Tika priekšā lasīti: 1) gabaliņi no tās latviskās runas, ar kuŗu Iksķiles mācītājs Brokhūzens apsveicināja pirmo reizi Rīgā sanākušos biedrus locekļus; 2) tie priekšvārdi, kuŗus pirmā “Daŗādu rakstu krājumā” krājuma apgādātāji sarakstījuši, un 3) viena dziesmiņa iz šī krājuma, proti, “Latviešu biedriem”, mācītāja Hūgenberģera sacerēta.)

Es jūsu uzmanību pavisam nogurdinātu, ja visu to pieminamo tautas mīlotāju vārdus vien še izteiktu. Jums jau, kā tautas apgaismotājiem, visi tie diŗenie vīri pazīstami, jo neba jūs uzņēmušies par citu ko gādāt un rūpēties, kā par īstenu tautas labklāšanos, viņas patiesīgu apgaismošanu, tādēļ jūs ar saviem slavenākiem priekštecētājiem diezgan tuvu iepazinušies.

Beidzot nu saņemšu tā:

1. Mēs redzam, ka arī mūsu tauta skaņu balsi var apliecināt to, cik vajadzīga valodas pilnīga saprašana, ja gribam garu un sirdi modināt un aizgrābt, gribam cilvēkus apgaismot.
2. Lai atgādināmies, ka nav trūcis īstenu latviešu mīlotāju un apkopēju tai tautā, kuŗa mūsu tautu ilgus gadus turējusi verdzības slodzēs. Mēs mācāmies, ka arī mūsu apgaismošanas labad svešās tautas krietnie vīri nav taupījuši sviedrus, mācīdamies mūsu valodu, sagādādami daŗādus garīgus un laicīgus rakstus un ierādīdami mums to ceļu, kuŗš jāstaigā, ja gribam, nu svabadi būdami, arī cīnīties par savu brāļu īsteno apgaismošanu, jo tiem vīriem, kas verdzības laikos pūlējušies par mūsu apgaismošanu, nebij vis vieglāka cīnīšanās ar gaismas ienaidniekiem nekā mums. Tādēļ esmu pārliecināts, ka jūs ar mani vienos prātos, kad izsaucu: Gods un slava tiem krietniem vācu tautas vīriem, kas par mums cīnījušies, vai vēl cīnās līdz ar mums pašiem, mūsu valodu mācīdamies un kopdami tautas apgaismošanai par labu!

Bet kauŗu nu gan par mūsu tautu daŗādi gādāts, tomēr viena paŗa cilvēka pilnīga apgaismošana nav vis smiekla lieta, kur nu vēl visas tautas.

Tādēļ mums diezgan atlicis ko strādāt un rosīties. Un es saku paldies Dievam, ka mēs neesam kā kāda koka lieta no dreimaŗa gliŗi izdreijāta un

nu vaļā palaista, lai griežamies kā vilciņš; jo nevien laicīgā, bet arī garīgā manta top jo vairāk cienā un godā turēta no tiem, kas sviedrus nav taupījuši, viņu sapelnīdami un sakrādami. Tādēļ mums darba netrūkst, kaut gan pats tādus slaista gabalus diemžēl izgājis, kas žāvādamies ilgojas pēc vakara, sacīdami: Nu ir diezgan gaismas, lai uz kādu brīdi jel metas snaudulīgs tumšums! –

Tādiem melkuļiem, zināms, ne jūs, nedz es nevaram klausīt, mums nav jāaizmirst, ka jāpanāk tautas p i l n ī g a apgaismošana.

Bet tautas valodu skaļi un pilnīgi neprazdami, velti pūlēsimies; tādēļ mācīsimies savu svēto tēvu valodu! Jūs sakāt: to jau mēs diezgan saprotam! Mīlie tautas brāļi – jūs zināt, ka pie vācbērniem, kauču no mazām dienām savu “mātes valodu” gliši izklausīdamies – tomēr tiem daudz gadu pa dažādām skolām gaŗ viņu jāpūlējas, līdz to tik pilnīgi izmācās, ka varētu stāties tautas apgaismotāju rindā.

Un mēs, kur tad mēs izmācījāties tik pilnīgi savu valodu? Pateiciet man vienu skolu, kuŗā mūsu valoda tik dziļi tiktu mācīta, kā krietnam tautas apgaismotājam to vajaga? –

Tādēļ citu neko nespējam, kā, vīra prātā kļuvuši, par to gādāt, kas pie mums vēl aizkavēts.

Dažs sacīs: Latviešu valoda ir v i e g l a. Viņas slavenie pratēji teic, ka tā daudz grūtāka nekā vācu valoda.

Cits laikam teiks: Viņa ir s e k l a, tur nav daudz ko mācīties. Viņas pratēji saka, ka tā ir ļoti dziļa un spēcīga.

Trešais varbūt sauks: Tā ir ruŗja bauru valoda, tur nav vērts ko mācīties, tik tāds samaisījums no citām valodām.

Bet viņas iekšzemes un ārzemju jo slaveni pratēji, kā Vāczemes profesori: Bops, Pots, Justs, mūsu māc. Bilenšteins un citi, kuŗi gar šīs valodas izdibināšanu jeb iztirzāšanu daudz, daudz gadu vīra spēkā pūlējušies, tie apliecina, ka mūsu valoda ir svēta valoda un blakām liekama tām slavenākajām valodām, kauču mūsu literatūra maz ko vērtā. (Še tika izlasīts, ko cien. Bilenšteina kungs saka, mūsu valodas dziļumus apliecinādam. Magazin der lettisch-liter. Ges. Band 13, Stück I, beigu vārdi; un Band 13, Stück III: Die lettische Sprache und die christl. Begriffe, 30. un 48. lapas pusē.)

Tā tad man šķiet, ka neviens prāta cilvēks, kuŗš dalību ņem pie tautas patiesīgās apgaismošanas – neļautosies – man paskubinot: Mācīsimies to laipu smalki jo smalki pazīt, pa kuŗu mums vissvētākās gaitās jāstaigā. Un tad jo čakli – kad apdomājam – ka mēs tās lietas, ko mēs no bērības dienām iepazinūši – dažreiz it nebūt pilnīgi nepazīstam. Tā mēness bērnam pavisam citāda lieta, nekā pieaugušam un apgaismotam cilvēkam, kauču abi citādi to neaizsniedz kā ar acīm, kauču viņš cilvēka dzīvības laikā pats nebūt nepārvēršas. Tāpat ar grāmatām, ko bērni būdami – un pēc pieauguši lasām. Tāpat ar valodu, ko tikai mazās dienās iemācījušies, kuŗas īstens dziļums mums nekur nav pilnīgi atklāts un gaiši izskaidrots.

Bilenšteins, augšminētā runā izskaidrojis vispirms tuvāki kādus latviešu vārdus, teica uz mācītājiem: “Tā tad diezgan gaiši nojēdzams, cik ļoti vajadzīgs priekš mums mācītājiem, ja gribam pie sava darba ar sekmi strādāt, ka s m a l k i iepazīsimies ar to savādo dzīvi, kas latviešu valodā piemīt.”

Vai šie vārdi nezīmējas arī uz mums, kas mēs taču pa lielākai daļai savu gara apgaismošanu smēluši iz vācu grāmatām un vācu skolām? – Un ja neviens mūs nevarētu pārliecināt, ka mums vēl ļoti daudz jāmacās, līdz savu valodu būsim izmācījušies – tad no tam vien var spriest, ka mēs savu valodu nesaprotam. – Daži saka, priekš mūsu tautas kā tautas pilnīgas apgaismošanas nederot mūsu valoda – jebšu tas tiesa, ka pat svētā “Bībele” mūsu valodā tulkota – jebšu Stenders viņā sarakstījis savu “Augstās gudrības grāmatu” – jebšu Ulmana tēvs jau 36 gadus atpakaļ sarakstījis zvaigžņu mācību priekš seminārijiem – jebšu “Latviešu draugu biedrībai” Dažādu rakstu krājumos tulkoti daži it dziļi vācu raksti mūsu valodā – jebšu katru dienu varam pārliecināties, kādus dziļus rakstus tagad saraksta gan avīzēs, gan īpašās grāmatīnās u.t.pr. Un vai nav mūsu laikos no dažāda laba dzirdēts, ka latviskā valodā vietām tiekot jau par augsti runāts un rakstīts?? Neba pie v a l o d a s tā vaina – pie m u m s tā vaina, kad aplam runājām, viņu nepazīdami.

Un patiesi, ja cien. Bilenšteins, vācietis būdams, uzaicina, uzskubina amata brāļus – kas taču pa lielākai daļai arī vācieši – mūsu tautas patiesīgās apgaismošanas labad nopūlēties jo krietnāki ar latvisku valodu – vai tad mums, kas cēlušies no mūsu tautas kauliem un asinīm, gan neklāsies par savu svēto tēvu valodu vīra spēkā cīnīties un rūpēties, līdz derīgas skolas nākamos laikos šo darbu mūsu bērniem atvieglinās! Vai tad citiem vien par mums būs gādāt un rūpēties, vai tad nemūžam negribam atmosfēras, bērnu zīdekļus atlikdami pie malas!

Tautas brāļi, kam vēl patiesi rūp tautas īstenā apgaismošana un aplaishošana – kopsim savu tēvu valodu krietnāki, nekā to līdz šim darījuši, lai nekritam kaunā un grēkos. Tos, kam tāda cīnīšanās būtu pretīga – un kuņģa gaismas darbam gan nebūtu ienaidnieki pretim sacēlušies! – tos norādīsim uz saviem slaveniem priekšsēdētājiem, kas nebij ne muļķa bērni, nedz viņā apreibuši, nedz tumsības cienītāji, nule sava paša labuma kārotāji, bet pildīti šķīstas tautas mīlestības, dedzīgas cenšanās par viņas labklājību, neiznīcināmas cīnīšanās pēc tautas apgaismošanas.